

עלון שבועי

נחלת שדה

חידושים וביאורים
על סידור התפילה

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

19 ע"ב א' ספ"א י"ח
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: אוזר ישראל בגבורה

על פי דבריהם יש לפרש את סמיכות ברכת "שעשה לי כל צרכי" שהיא שבח על נעילת הנעליים, לברכת "אוזר ישראל בגבורה" ו"עוטר ישראל בתפארה". על פי דברי הגמרא (סוטה יז, חולין פט): דרש רבא, בשכר שאמר אברהם אבינו "אם מחוט ועד שרוך נעל", זכו בניו לשתי מצוות, חוט של תכלת ורצועה של תפילין. ע"כ. נמצא כי יש דמיון בין הנעל לתפילין. וכן מציינו לענין קשירת הנעליים, כדאיאתא בשבת (סא): כתפילין כך מנעלין מה תפילין בשמאל אף מנעלין בשמאל. ובא ללמד, על כוחו הגדול של היהודי לקחת את הדבר הנמוך ביותר כנעליים, ולרוממם ולקדשם עד לבחינה העליונה של תפילין.

וכפי הבחינה שמובא במדרש (ילקוט ראובני פרשת בראשית את תשס"ד ומקורו ברמ"ע מפאנו בספרו עשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח"ג פרק כ"ב): חנוך היה תופר מנעלים, ועל כל תפירה מכויין ואומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". ע"כ.

ויתבאר ביותר על פי מה שכתב בסידור השל"ה בשם מורו ורבו הגאון החסיד המהרש"ל לבאר את ברכת "שעשה לי כל צרכי", וז"ל: וצריך לתת טוב טעם ודעת השייכות לנעילת מנעליים ברכה זו, וקיבלתי ממורי הגאון החסיד מהרש"ל, שהענין הוא כפי מה שאמר דוד המלך עליו השלום במעלת האדם (תהילים ח' ו') "ותחקרהו מעט מאלהים... תמשילהו במעשי ידך כל שתה תחת רגליו וגו'", הכוונה, כי הקב"ה ברא ארבע מדרגות בעולם הזה זו למעלה מזו, הראשון הדומם, השני הצומח עולה עליו ויונק ממנו, השלישי בעלי חיים עולים על הצומח ואוכלים אותו, הרביעי, מדבר, הוא האדם המושל בעלי חיים ואוכלם ומשתמש בהם ועולה. וזהו שאמר "כל שתה תחת רגליו צונה ואלפים", רצונו לומר מאחר שמושל בעלי חיים צונה ואלפים, מכל שכן שמושל בצומח ודומם שתחתיהם, נמצא שהכל תחת רגלי האדם, וכשלוקח האדם העור מהבהמה לעשות מנעליים למדוך כך רגליו, מראה ביותר שהוא המושל, והכל תחת רגליו ממש, ומצד הממשלה הזאת נמצא מבוואר שנעשה לו כל הצרכים, שהרי מושל הוא בכל מה שיש בעולם, על כן כשנעל מנעליו מברך שעשה לי כל צרכי. ע"כ.

כדברים הללו מובא גם בדברי הגר"א בספרו אמרי נעם עמ"ס ברכות, אלא שהוסיף שם לבאר בזה הטעם שתיקנו לברך בלשון עבר "שעשה לי כל צרכי", ולא בלשון הווה כשאר הברכות: "עושה לי כל צרכי", כי ענין זה שהשליט הקב"ה את האדם על כל הבריאה כבר נעשה בששת ימי בראשית, ככתוב (בראשית א', כ"ח): "ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה, ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ".

א.

כתב השו"ע (סימן מ"ו סעיף א') כשחוגר חגורו יברך אוזר ישראל בגבורה. הגה, או לובש האבנט המפסיק בין לבו לערוה.

וצריך ביאור מדוע אצל חגירת החגורה מזכיר את שבח עם ישראל, הרי גם אצל הגויים שייך שיחגרו חגורות, וכשם שבברכות הקודמות של "מלביש ערומים" ו"פוקח עיוורים" לא הזכרנו את ישראל, גם כאן לכאורה אין להזכיר את ישראל?

וכבר עמד הט"ז (שם סק"א) על שאלה זו וביאר, הזכיר 'ישראל' בברכה זו וכן ב'עוטר ישראל' מה שאין כן באחרות, הטעם שהשאר הן להנאת העולם שהכל שוין בהם מה שאין כן באלו שנים הם בישראל לחוד משום צניעות, דחגורה היא משום שלא יהא לבו רואה את הערוה כמו שכתב ה'בית יוסף', וכובע היא משום צניעות כדאיאתא בשבת פרק מי שהחשיך (קנו): כסי ראשך מפני אימתא דמדך. ע"כ.

ונראה לפרש בדרך אחרת, על פי דברי הגמרא בזבחים (דף יט): אמר רב אשי: אמר לי הונא בר נתן - זימנא חדא הוא קאימנא קמיה דאיזגדר מלכא (מלך פרס היה) והוה מדלי לי המיינאי (אבנטי היה גבוה, חגור מלמעלה מכנגד אצילי ידי) ותייתיה ניהליה (והפשיטו למטה כדי לנאותי) ואמר לי: ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו (וצריכים אתם לנהוג עצמכם בתפארת של כהנים דכתיב בהו לא יחגרו ביזע). כי אתאי קמיה דאמימר (כך מספר הונא בר נתן) אמר לי: איקיים בך והיו מלכים אומניך. עכ"ל הגמ'.

נמצא כי דוקא אצל לבוש החגורה רואים הגויים את מעלתם של ישראל, שצריכים להתנאות בבגדיהם, ולכן אצל לבישת החגורה מזכיר את שבחם של עם ישראל.

ב.

בספר חידושי אבר"ח (פרשת ויצא) פירש את ברכת "אוזר ישראל בגבורה" על הנחת תפילין של יד, ואילו "עוטר ישראל בתפארה", מתפרש על תפילין של ראש.

וכן בספר דרך חוקיק (לתלמיד ה"היכל הברכה" מצוה תכ"ב) כתב לבאר שברכת "אוזר ישראל בגבורה" היא כנגד תפילין של יד, שעל ידי תפילין של יד נאזר בגבורה להתגבר על יצרו ולכבשו שזוהי הגבורה האמיתית, כדתנן (אבות ריש פרק ד): איזהו גיבור הכובש את יצרו, ורמז לדבר "והיה לאות על ידך", "לאות" נוטריקון ו'לא ת'ו'תורו א'חרי ל'בבכם.

מתבאר כי נעילת הנעליים מוכיחה את שליטת האדם על בעלי חיים ועל הבריאה כולה. וכל עליונותו של האדם על שאר הברואים מחמת שבכוחו להעלות אותם לשורשם, כמבואר בדברי האריז"ל בשער המצוות (פרשת עקב), שכאשר נתבונן נראה שהקב"ה ברא כך את העולם, שכל אחד מארבעת המינים הללו: דומם צומח חי ומדבר, מקבל את מזונו וחיותו מהנמוך ממנו, שכן הצומח יונק ומקבל את חיותו מן הדומם שהיא האדמה, הבעל חי אוכל את הצומח והחיות שלו נעשה חלק בלתי נפרד ממנו.

עד שבא האדם המדבר שהוא למעלה מכולם, והנה הוא שוחט את הבעל חי כדת וכדין ואוכל את בשרו בברכה, ומקבל את החיות והכוח של הבעל חי, אשר בו כלולים גם הכוח של הצומח והדומם שנעשה חלק בלתי נפרד ממנו, ועל ידי שהוא עוסק בתורה ובעבודת ה' בכח החיות והמזון של הדומם הצומח והחי, יש תיקון ועליה לכל ניצוצי הקדושה שבדומם צומח חי ומדבר.

בדרך זו מבאר האריז"ל מה ששינינו בגמרא (פסחים מט:), תניא רבי אומר, עם הארץ אסור לאכול בשר, שנאמר "זאת תורת הבהמה והעוף", כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף, וכל שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר בהמה ועוף. כי רק תלמיד חכם שעוסק בתורה מותר לאכול בשר, משום שהוא מתקן ומעלה בכך את ניצוצי הקדושה שבבשר לריח ניחוח לה', אבל עם הארץ שאינו עוסק בתורה כי אם בהבלי עולם הזה, אסור לו לאכול בשר מכיון שאינו מעלה את ניצוצי הקדושה אלא הוא עוד מורידם לבאר שחת. עכת"ד האר"י הקדוש.

על פי זה מתבאר בהקשר בין נעילת נעליים להנחת תפילין, כי נעילת נעליים מוכיחה את מעלת האדם על הבהמה, כי בכוחו להעלות אותה לשורשה, לכן ראוי הוא לקחת עור בהמה ולעשות מהם תפילין.

ג.

יש לשאול, לכאורה יש לנו שתי ברכות כפולות: "הנותן ליעף כח" ו"אזור ישראל בגבורה"? שלכאורה "כח וגבורה משמעותן אחת.

על כרחך צריך לומר שיש הבדל בין "כח" לבין "גבורה", "כח" עניינו התגברות עצמית על התאוות והרצונות שלי, כלומר, כאשר יהודי מתעורר בבקר ורצונו להמשיך לישון, הוא מתגבר על רצונו וקם זה בבחינת "כח". כאשר הוא מתאוה לגנוב לגזול או לעריות, והוא אומר לעצמו "לא", זה בחינת "כח".

דבר זה קיים לא רק אצל היהודי אלא גם אצל הגוי, גם הגוי מצווה על שבע מצוות בני נח, גם הוא כאשר יש לפניו בשר של "אבר מן החי" והוא רעב, הוא חייב לומר לעצמו לא, ולא לאכול מכך. והקב"ה נתן בו את הכח לומר לעצמו לא, ולהתגבר על טבעו ותאוותיו.

ובדרך רמז אמרו: "ומותר האדם מן הבהמה אין", מעלת האדם בין גוי ובין יהודי על הבהמה, הוא "אין" לומר "לא" לתאוותיו ולרצונותיו.

שונה הדבר במילת "גבורה" שהכוונה היא כלפי אחרים, כאשר הסביבה מושכת את האדם לעבירה, כאן כבר לא די בכח פנימי אלא צריך גבורה, מעלה זו קיימת רק אצל עם ישראל, נאמר אצל אברהם אבינו "אברהם העברי" ודרשו חז"ל (בר"ר מב, ח:): כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד. היינו היה בכוחו של אברהם אבינו ללכת נגד כל הציבור והסביבה.

הרמב"ם הידוע בלשונו הממוצעת, בעת שעסק בהשפעתה של הסביבה יצא מגדרו כדי להזהירנו ממנה וזה לשונו (פ"ו מהלכות דעות ה"א): "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך... אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה, ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו, או

שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי, יש לבדו יחיד, כענין שנאמר: ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישיב במדינה, אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע, יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים".

מדברי חז"ל ניתן ללמוד, שהסביבה יכולה להשפיע גם על האדם הגדול ביותר. מי לנו גדולים מיהושע בן נון וכלב בן יפונה, שהיו בעלי גישות ערכיות בהירות, ואף על פי כן - רק דרך התערבות מיוחדת מאת ה' הם ניצלו מהשפעת העדה הרעה. על יהושע היה צריך משה להתפלל "יה יושיעך מעצת מרגלים", וכלב הלך להתפלל בקברי אבות.

ד.

כתב המשנה ברורה (סימן מ"ו סק"ח) אבנט דהכ הוא מכנסיים וכן האבנט שהזכיר השו"ע בריש סימן צ"א, דאע"ג דבלשון התורה פירוש אבנט הוא החגורה כדכתיב "ובאבנט בד יחזור", מ"מ בלשון חכמים לפעמים קוראין המכנסיים אבנט ולכן נקט לשון לובש ולא חוגר. ע"כ. נמצא כי ברכת "אזור ישראל בגבורה", מתפרש, על לבישת המכנסיים. ומצאנו לזה מקור קדמון בדברי רבינו האבודרהם (סדר שחרית של חול) בשם הראב"ד.

אלא שהקשה על כך הבית חדש (סימן מ"ו), מה צורך יש בברכה זו וכן בברכת "עוטר ישראל בתפארה", שמתפרשת על לבישת הכובע או המצנפת, הרי כבר הכלילם בברכת "מלביש ערומים"?

ותירץ, דשני ברכות אלו שייכים בישראל דוקא משום צניעות, המכנסיים שלא יהא לבו רואה את הערוה, והכובע הוא גם כן משום צניעות כדאיתא בשבת (קנז:): כסי ראשך מפני אימתא דרבך. (ועיין במשנ"ב ס' מו סק"ט).

ונראה ליישב את הדברים בדרך אחרת, דהנה כתב האריז"ל בשער הכוונות (דף ב:): שהבגדים שאדם לובש על הגוף, הם בבחינת אור מקיף השומרים עליו שלא ישלטו בו הקליפות, והנה הדברים בלשון קדשו: "והנה המלבושים יש בהם בחינת אור המקיף מחוץ להם כנודע, כי יש אור פנימי בפנים ונכלל בתוך הגוף, והמלבוש סובב את הגוף, ועל המלבוש הם האורות המקיפים ועומדים מחוץ המלבושים, והנה לכל לבוש ולבוש יש בחינת אור מקיף, ואין לך דבר שדוחה את הקליפות כמו אור המקיף, לפי שאין יכולת בקליפות לינק ולהתאחז

באור המקיף, לכן הוא עומד בחוץ ואין לו פחד מן הקליפות".

אולם מצינו יותר מזה בדברי החתם סופר בדרשותיו (חלק ב' דף ת"ג טור ב') שכשאדם מפלפל אבל אינו זוכה לכיין לאמיתה של תורה נעשה לבוש של אור מקיף לנשמה, והנה מעט מהדברים בלשון קדשו בתוספת ביאור בסוגריים: וידוע מספר הזוהר שממנו [מפלפול שאינו לאמיתה של תורה] נעשה חלוקא דרבנן לעתיד לבוא. והענין כי מה שהוא רק על דרך פלפול ואינו אמיתה של תורה, אינו מתאחד ממש עם הנשמה [כאור התורה שהוא לאמיתו], רק על דרך אור מקיף בבחינת חלוקא דרבנן וכתנות אור. וידוע כי היגיעה רבה בפלפול דאורייתא מכפר עוונות ומסלק הפסולת יותר מן הקרבנות, ועל כן אמר על זה (שיר השירים ד', י"א) "וריח שלמותיך" היינו חלוקא הנ"ל, הוא "כריח לבנון" שהוא תואר לבית המקדש המלבין עוונותיהם של ישראל. עכ"ל.

נמצינו למדים מדברי החתם סופר, כי מלימוד שהוא לאמיתה של תורה נעשה אור שמתאחד ממש עם הנשמה בקשר אמיתי, אבל פלפול שאינו לאמיתה של תורה אינו מתקשר ממש עם הנשמה, אלא נעשה ממנו לבוש של אור מקיף בבחינת "חלוקא דרבנן", לנשמה, כי כמו שהלבוש מקיף את גוף האדם מבחוץ, כן פלפול התורה שאינו לאמיתה נעשה ממנו אור מקיף לנשמה.

לפי זה יש לומר שלכן יש שתי ברכות על ענין הלבוש, האחד "מלביש ערומים" כנגד האור המקיף שמקבל האדם על ידי לבישת הבגדים, והברכות של "אוזר ישראל בגבורה" ו"עוטר ישראל בתפארה" כנגד האור המקיף הנוסף המגיע על ידי פלפול תורה שלא לאמיתה.

ויבואר ביותר על פי מה שכתב בספר המנהגות לר' אשר מלוניל (דף י"א) לבאר ברכת "אוזר ישראל בגבורה", שכתב בזה"ל: אוזר ישראל בגבורה, וטעם זאת הברכה נראה בעיני, כי כן הוא אוזר ישראל בגבורה של תורה, כמו שכתוב "אוזר נא כגבר חלציק", אבל הגויים אינן מצווין ללמוד תורה, ומי שעוטר מצנפת כמו שעושין בספרד מברך "עוטר ישראל בתפארה", שדומה לעטרה, והזכיר ישראל מפני שכינה שהיא שורה עליהם, ולא יתכן שילכו בגלוי ראש, ועל כן קשר להם כתרים בסיני לכל אחד וכן אמרו בתלמוד שכינה למעלה מראשי ולא כן הגויים. ע"כ.

הרי שמפרש את ברכת "אוזר ישראל בגבורה" בענין לימוד התורה.

בספר פירוש התפילות והברכות לרבינו יהודה בן יקר מפרש מהו "אוזר ישראל בגבורה", על פי דברי המדרש תנחומא (פרשת כי תשא סימן ח') "כי תשא את ראש בני ישראל", ור' יהודה אומר, משל למלך שהיה לו פורפורון הרבה, והיה מצוה אוהבו פרפורא זו נערה וקפלה שהיא חביבה עלי מכל פירפירון שבעולם, תן דעתך עליה שאותה לבשתי ביום שנכנסתי למלכות, והיא דבקה במתני, והריני מתגאה בה. אף כך אמר הקב"ה למשה: משה, תן דעתך על ישראל שהם דבקים במתני, כי כאשר ידבק האזור על מתני איש, כן הדבקתי את בית ישראל, וכאן שאמר כן שהוא מתגאה בה, היינו גבורה.

על פי דבריו יש לפרש את הברכה שהיא על זמן בו ילבש הקב"ה את אזור מתניו ויגלה אצת גבורתו, וינקום את נקמת דם עבדיו שמתו למען שמו יתברך. ואמרו חז"ל (ילקוט שמעוני פרשת מטות), שכל אותם שנרצחו ביד אומות העולם הרשעים, הקדוש ברוך הוא טובל דמם על בגד שלובש עד שנעשה צבעו רווי דם, וכשיגיע יום הדין, אל קנא ונוקם מתעטף באותו הבגד, ורואה את כל גופות הנרצחים ביד בני עוולה, והיה צדק אזור מתניו, לעשות נקמה בגויים תוכחות בלאומים, לאסור מלכיהם בזיקים ונכבדיהם בכבלי ברזל, וכמו שנאמר "ידין בגויים מלא גיוות".

כך גם מובא במדרש "שוחר טוב" (על מזמור ט' בתהלים) 'רבי אבהו בשם רבי אלעזר אמר, כל צדיק וצדיק שאומות העולם הורגים, כביכול הקב"ה כותבו ב"פורפוריא" שלו, ואומר למה הרגתם פלוני ופלוני, והם כופרים ואומרים לא הרגנו, או אז מוציא הקב"ה את ה"פורפוריא" שלו ודן אותם, וזהו שכתוב (תהלים צ"ד, א') "אל נקמות ה'" וכתוב (שם ט', י"ג) "כי דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים".

ומעלתם היא לא רק לעצמם, אלא גם בשבילנו, כי בזכותם נמחלים עוונותינו. ובספר "אהלי יעקב" (פירוש על מחזור התפילות ליום הכיפורים, שחיברו רבי יעקב יצחקי ומגוריו היו בין כורדיסטן לעיראק. עלה לארץ ישראל והקים את המושבה באר יעקב ויש בדף מ"ו ע"ב) ביאר, מהו "כובש עוונות לובש צדקות" שאומרים בפיט "מי א-ל כמוך", על פי הפסיקתא, שהקב"ה נוטל עוונות מתוך הכף ומטמינם תחת "הפוריפא" שלו (כביכול במעיל שלו), שבו מצויירים כל הרוגי מלכות וכל אותם שמסרו נפשם על קדושת ה', והוא כובש את העוונות באותו מלבוש.

החפץ חיים הסביר את הפסוק בתהלים שאנו אומרים אותו בכל בוקר בפסוקי דזמרה: "לאסור מלכיהם בזיקים ונכבדיהם בכבלי ברזל לעשות בהם משפט כתוב", מה זה "לעשות בהם משפט כתוב"? הסביר החפץ חיים, על פי משל לבן מלך שתעה והגיע ליישוב שהיו מתאכזרים לכל זר שנקלע לשם, כמובן שגם עם הנסיך הם התנהגו בהתאם ואף רצו להרוג אותו, אלא שברגע האחרון הוא הצליח

להתחמק ולברוח ולחזור לאבא שלו המלך. כששמע המלך מה עוללו לבן שלו מיד שלח חיילים שתפסו את מנהיגי המקום והעמידו אותם לדין, האשמים התחננו שיחוס עליהם, מאחר שבכל זאת בן המלך נשאר בחיים, אמר להם המלך: מה שבני נשאר בחיים אין לזה קשר לגזר דינכם, אני אדון אתכם כפי מה שקבעתם לעצמכם "משפט כתוב" בחוקי האכזריות שלכם, להשמיד להרוג ולאבד.

והנמשל הוא, שבבוא יום המשפט הנורא על אומות העולם ועל הרשעות שלהם, הם יבואו ויתחננו אז על נפשם בטענה שבכל זאת נשאר עם ישראל בחיים, אבל אז הקב"ה ידון אותם "משפט כתוב" לפי מה שהם כתבו בספר החוקים שלהם, ולא משנה אם עם ישראל נשאר בחיים בזכות שהקב"ה הציל אותם או לא.

ובאותו ענין מסופר שביום כ"א אדר תרע"ז, עמד הרה"ק מהרי"ד מבעלז זי"ע בתפילת שחרית, כשהוא קורא את פסוקי דזמרה ולפתע הוא החל זועק מקירות ליבו בחזקה: "לאסור מלכיהם בזיקים ונכבדיהם בכבלי ברזל לעשות בהם משפט כתוב", הציבור נבהל משאגתו, לאחר זמן קצר נודע, שהצאר הרוסי ניקולאי נפל במהפכה והדיחו אותו משלטונו.

יש לומר בדרך רמז על פי מה שכתב בספה"ק באר מים חיים (פרשת משפטים) על הפסוק (שם כ"ג, כ') "הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו', אומרו "לפניך" הוא לכאורה מיותר. ואפשר ירמוז על פי אשר שמעתי בשם הרב הגדול איש אלקים קדוש מורינו הרב דוב בער מגיד מישרים דק"ק מעזריטש זללה"ה, כי המלאך שהיה עם משה בעת בקיעת ים סוף היה שמו לר"ד, והמה אותיות שלפני שם "משה", על כן אנו אומרים: "בוקע ים לפני משה", שבקיעת הים הוא על ידי השם שלפני משה. וזה השם מסוגל לרדוף את אויבי האדם ולהכניעם תחתיו, על שם הכתוב (ישעיה מ"ה, א') "לרד לפניו גוים" וגו' עד כאן דבריו. ולזה אמר לו עתה: "הנה אנכי שולח מלאך לפניך", כלומר זה המלאך שהוא לפני שמך והוא לר"ד הנזכר, וכבר היה זה לפניך בבקיעת הים והכל מפני שהוא לפניך, כלומר לפני שמך והוא המסוגל לזה.

יש לומר בדרך רמז "אוזר ישראל בגבורה", סופי תיבות שם הקדוש לר"ד עם הכולל.

"להתענג בתענוגים"

מאגר השיעורים של

הרב איתי בן אהרן שליט"א

חייגו: 0772618021

לשיעורים על תנאים ואמוראים הקש שלוחה 3

לשיעורים על פרשת משפטים הקש שלוחה 126

לשיעורים על סידור התפילה: הקש 55

לשיעורים על ספר שמואל הקש 56

בברכת שבת שלום ובשורות טובות.